

Синтаксис на безтиповото λ -смятане

Трифон Трифонов

λ -смятане и теория на доказателствата, 2018/19 г.

5 март 2019 г.

История на λ -смятането

- (1928) Alonzo Church създава λ -смятането като алтернатива на теориите на типовете (Russel) и на множествата (Zermelo)
- (1932) първата статия за λ -смятането като вид безтипова логика
- (1932) Kurt Gödel публикува теоремите си за непълнота
- (1933) кодиране на естествени числа в λ -смятането, подобрена версия
- (1935) Kleene и Rosser откриват парадокс в λ -смятането като логическа система
- (1936) теорема на Church-Rosser за конfluентност
- (1936) Church доказва неразрешимост на предикатното смятане
- (1937) Alan Turing дефинира първия комбинатор за намиране на неподвижна точка
- (1940) Church дефинира типовото λ -смятане

Развитие на λ -смятането

- (1960) John McCarthy създава първия функционален език LISP
- (1958) Kurt Gödel дефинира системата T — разширение на типовото λ -смятане
- (1966) Corrado Böhm и Wolf Gross създават CUCH, първият програмен език директно базиран на λ -смятането
- (1969) Dana Scott дава семантичен модел на λ -смятането
- (1969) William Howard развива идеите на Haskell Curry за съответствие между доказателства и типизирани λ -термове
- (1971) Henk Barendregt дефинира понятието нерешими λ -термове
- (1972) Nicolaas Govert de Bruijn създава техника за избягване на проблеми при субституция
- (1972) Jean-Yves Girard дефинира системата F , полиморфно λ -смятане

λ-смятането в информатиката

- (1975) Guy Steele и Gerald Sussman създават Scheme, диалект на LISP
- (1977) John Backus (авторът на FORTRAN) популяризира функционалния стил
- (1980) Robin Milner създава функционалния език ML с полиморфни типове
- (1985) David Turner създава Miranda, първият комерсиален чист функционален език
- (1990) Публикувана е първата версия на Haskell
- (1998) Отваряне на кода на реализацията на Erlang
- (1990–2000) Функционални елементи в императивни езици: Python (1991), JavaScript (1995), Ruby (1995), ActionScript (1998)
- (2000–) Функционалният стил на програмиране превзема света: Scala (2003), F# (2005), C# (2007), Clojure (2007), C++11 (2011), Elixir (2011), Java 8 (2014)

Синтаксис на λ -смятането

Нека считаме, че разполагаме с изброим набор от синтактични променливи V , които означаваме с малки латински букви $x, y, z, \dots$. Алфавитът на λ -смятането се състои от всички променливи, символа λ и скоби.

Дефиниция (λ -термове)

Дефинираме множеството от λ -термове Λ :

- 1 Ако $x \in V$, то $x \in \Lambda$
(променлива).
- 2 Ако $M, N \in \Lambda$, то $(MN) \in \Lambda$
(апликация или прилагане на терма M към терма N).
- 3 Ако $x \in V$ и $M \in \Lambda$, то $(\lambda_x M) \in \Lambda$
(абстракция или построяване на функция с аргумент x и тяло M).

Улесняващи нотации

- $A := B$ — синтактичният обект A се дефинира чрез израза B
- $A \equiv B$ — A и B съвпадат като синтактични обекти
- $A = B$ — A и B са равни в дадена логическа система
- ще пропускаме най-външните скоби
- ще записваме $(\dots ((M_1 M_2) M_3) \dots M_k)$ съкратено като $M_1 \dots M_k$ или като $\vec{M}$
- ще записваме $(\dots ((MN_1) N_2) \dots N_k)$ съкратено като $MN_1 \dots N_k$ или като $M\vec{N}$
- ще записваме $(\lambda_{x_1} (\lambda_{x_2} (\lambda_{x_3} \dots (\lambda_{x_n} M) \dots)))$ съкратено като $\lambda_{x_1, x_2, \dots, x_n} M$ или просто $\lambda_{\vec{x}} M$
- ще считаме, че апликацията е със по-висок приоритет от абстракцията, т.е. $\lambda_x (MN) \equiv \lambda_x MN \neq (\lambda_x M) N$

Свободни и свързани променливи

Дефиниция (Свободни променливи)

Дефинираме функцията $FV : \Lambda \rightarrow \mathcal{P}(V)$:

- 1 $FV(x) := \{x\}$
- 2 $FV(M_1 M_2) := FV(M_1) \cup FV(M_2)$
- 3 $FV(\lambda_x N) := FV(N) \setminus \{x\}$

Дефиниция (Затворени термове, комбинатори)

Терма $M \in \Lambda$ наричаме *затворен* или *комбинатор*, ако $FV(M) = \emptyset$.

Дефиниция (Свързани променливи)

Дефинираме функцията $BV : \Lambda \rightarrow \mathcal{P}(V)$:

- 1 $BV(x) := \emptyset$
- 2 $BV(M_1 M_2) := BV(M_1) \cup BV(M_2)$
- 3 $BV(\lambda_x N) := BV(N) \cup \{x\}$

Наивна субституция

Дефиниция (Наивна субституция)

Нека $M, N \in \Lambda$, $x \in V$. Дефинираме субституцията на x с N в M , която ще отбелязваме с $M[x \rightsquigarrow N]$.

- 1 $x[x \rightsquigarrow N] := N$
- 2 $y[x \rightsquigarrow N] := y$ за $y \neq x$
- 3 $(M_1 M_2)[x \rightsquigarrow N] := (M_1[x \rightsquigarrow N])(M_2[x \rightsquigarrow N])$
- 4 $(\lambda_y P)[x \rightsquigarrow N] := \lambda_y(P[x \rightsquigarrow N])$

Проблеми при наивната субституция (1)

- Да разгледаме $(\lambda_{x,y}y)[y \rightsquigarrow x] \equiv \lambda_{x,y}x!$
- **Проблем:** термът си сменя смисъла след субституция!
- Това явление се нарича “субституция на свързани променливи”
- Как да го избегнем?
- **Идея №1:** да забраним субституция на свързани променливи

Наивна субституция

Дефиниция (Наивна субституция)

Нека $M, N \in \Lambda$, $x \in V$. Дефинираме субституцията на x с N в M , която ще отбелязваме с $M[x \rightsquigarrow N]$.

- 1 $x[x \rightsquigarrow N] := N$
- 2 $y[x \rightsquigarrow N] := y$ за $y \neq x$
- 3 $(M_1 M_2)[x \rightsquigarrow N] := (M_1[x \rightsquigarrow N])(M_2[x \rightsquigarrow N])$
- 4 $(\lambda_x P)[x \rightsquigarrow N] := \lambda_x P$
- 5 $(\lambda_y P)[x \rightsquigarrow N] := \lambda_y (P[x \rightsquigarrow N])$, ако $x \neq y$

Проблеми при наивната субституция (2)

- Да разгледаме $\lambda_x y [y \rightsquigarrow x] \equiv \lambda_x x!$
- **Проблем:** термът отново си сменя смисъла след субституция!
- Това явление се нарича “прихващане на свободни променливи”
- Как да го избегнем?
- **Идея №2:** да забраним прихващането

Частична субституция

Дефиниция (Частична субституция)

Нека $M, N \in \Lambda$, $x \in V$. Дефинираме субституцията на x с N в M , която ще отбелязваме с $M[x \hookrightarrow N]$.

- 1 $x[x \hookrightarrow N] := N$
- 2 $y[x \hookrightarrow N] := y$ за $y \neq x$
- 3 $(M_1 M_2)[x \hookrightarrow N] := (M_1[x \hookrightarrow N])(M_2[x \hookrightarrow N])$
- 4 $(\lambda_x P)[x \hookrightarrow N] := \lambda_x P$
- 5 $(\lambda_y P)[x \hookrightarrow N] := \lambda_y(P[x \hookrightarrow N])$, ако $y \neq x$ и $x \notin FV(P)$ или $y \notin FV(N)$

Проблем: функцията е частична!

Идея №3: да добавим външна проверка за коректност

Коректна наивна субституция

Дефиниция (Коректна наивна субституция)

Казваме, че наивната субституция $M[x \rightsquigarrow N]$ е *коректна*, ако $FV(N) \cap BV(M) = \emptyset$.

Задача

Да се покаже, че:

- 1 ако $M[x \rightsquigarrow N]$ е коректна, то $M[x \hookrightarrow N]$ е дефинирана и $M[x \hookrightarrow N] \equiv M[x \rightsquigarrow N]$
- 2 има случай, в който $M[x \hookrightarrow N]$ е дефинирана, но $M[x \rightsquigarrow N]$ не е коректна

Проблем: проверката за коректност е прекалено груба!

Идея №4: да преименуваме свързаните променливи при нужда

Преименуване на свързаните променливи

Дефиниция (Субституция на Curry)

- 1 $x[x \mapsto N] := N$
- 2 $y[x \mapsto N] := y$ за $y \neq x$
- 3 $(M_1 M_2)[x \mapsto N] := (M_1[x \mapsto N])(M_2[x \mapsto N])$
- 4 $(\lambda_x P)[x \mapsto N] := \lambda_x P$
- 5 $(\lambda_y P)[x \mapsto N] := \lambda_y (P[x \mapsto N])$, ако $y \neq x$ и $x \notin FV(P)$ или $y \notin FV(N)$
- 6 $(\lambda_y P)[x \mapsto N] := \lambda_z (P[y \mapsto z][x \mapsto N])$ във всички останали случаи, където $z \notin FV(P) \cup FV(N)$

Задача

Да се докаже, че горната дефиниция е коректна.

Преименуване на свързаните променливи

Дефиниция (Субституция на Curry)

- 1 $x[x \mapsto N] := N$
- 2 $y[x \mapsto N] := y$ за $y \neq x$
- 3 $(M_1 M_2)[x \mapsto N] := (M_1[x \mapsto N])(M_2[x \mapsto N])$
- 4 $(\lambda_x P)[x \mapsto N] := \lambda_x P$
- 5 $(\lambda_y P)[x \mapsto N] := \lambda_y (P[x \mapsto N])$, ако $y \neq x$ и $x \notin FV(P)$ или $y \notin FV(N)$
- 6 $(\lambda_y P)[x \mapsto N] := \lambda_z (P[y \mapsto z][x \mapsto N])$ във всички останали случаи, където $z \notin FV(P) \cup FV(N)$

Проблем: Горната субституция е **релация**, а не функция!

Идея №5: Да разгледаме λ -термовете с точност до преименуване на свързаните променливи.

α -еквивалентност

Задача

Да се дефинира индуктивно релация на еквивалентност $\stackrel{\alpha}{\equiv}$, така че $M \stackrel{\alpha}{\equiv} N$ точно тогава, когато M може да се получи от N чрез подходящо преименуване на някои от свързаните си променливи.

Нека разгледаме фактор-множеството $\Lambda_{/\stackrel{\alpha}{\equiv}}$, т.е. вместо отделни λ -термове разглеждаме класове на еквивалентност от λ -термове относно релацията $\stackrel{\alpha}{\equiv}$.

Задача

Да се докаже, че субституцията на Curry е функция над фактор-множеството $\Lambda_{/\stackrel{\alpha}{\equiv}}$,

т.е. ако $M \stackrel{\alpha}{\equiv} M' \in \Lambda$, $N \stackrel{\alpha}{\equiv} N' \in \Lambda$, то $M[x \mapsto N] \stackrel{\alpha}{\equiv} M'[x \mapsto N']$.

α -еквивалентност (2)

Задача

Да се покаже, че винаги можем да намерим представител на класа на еквивалентност на даден терм, за който наивната субституция да е коректна,

т.е. за всяко $M \in \Lambda$ можем да намерим $M' \stackrel{\alpha}{=} M$, така че $M'[x \rightsquigarrow N]$ да е коректна.

Задача

Да се покаже, че операцията за частична субституция може да се разглежда като тотална с точност до релацията $\stackrel{\alpha}{=}$, т.е.

- 1 За всяко $M \in \Lambda$, съществува $M' \stackrel{\alpha}{=} M$, така че $M'[x \hookrightarrow N]$ е дефинирана.
- 2 Ако $M \stackrel{\alpha}{=} M' \in \Lambda$, $N \stackrel{\alpha}{=} N' \in \Lambda$ и $M[x \hookrightarrow N]$ и $M'[x \hookrightarrow N']$ са дефинирани едновременно, то $M[x \hookrightarrow N] \stackrel{\alpha}{=} M'[x \hookrightarrow N']$.

Конвенции на Barendregt

След като се уверихме, че има коректно и формално решение за избягване на прихващането на променливи, за удобство ще въведем следните две конвенции, предложени от Barendregt:

- Отъждествяваме синтактично термове, които са α -еквивалентни, т.е. считаме че релацията $\stackrel{\alpha}{=}$ е “вградена” в синтактичното равенство $\equiv$.
- Ако в даден момент разглеждаме някакво множество от термове, ще считаме че сме избрали такива представители, че нито една от свързаните променливи няма да съвпада с нито една от свободните.

Задача

Да се направи програмна реализация на операцията субституция, която при нужда преименува свързаните променливи по подходящ начин при прилагане, за да осигури коректност.

Свойства на субституцията

Лема 1

Нека $M, N \in \Lambda$ и $x \notin FV(M)$. Тогава $M[x \mapsto N] \equiv M$.

Лема 2 (за субституцията)

Нека $M, N, P \in \Lambda$, а $x \neq y \in V$ и $x \notin FV(P)$. Тогава $M[x \mapsto N][y \mapsto P] \equiv M[y \mapsto P][x \mapsto N[y \mapsto P]]$.